

УДК 657:336.717

Л.А. Заводовська, здобувач

Житомирський державний технологічний університет

**ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ:
ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ОБЛІКУ***(Представлено д.е.н., проф. Петруком О.М.)*

На основі аналізу зарубіжної та вітчизняної літератури доведено недоцільність визнання інновацій об'єктами бухгалтерського обліку. Визначені основні об'єкти обліку, які виникають під час здійснення банками інноваційної діяльності.

Ключові слова: банківські інновації, банківський продукт, банківська послуга, банківська операція.

Постановка проблеми. Процеси змін та оновлення, будучи основними факторами успішної діяльності фінансово-кредитних інститутів, стали характерними рисами діяльності банку. На сучасному етапі розвитку ринку банківських продуктів життєвий цикл більшості з них є обмеженим внаслідок змін вимог споживачів. Тільки за умови постійного здійснення процесу розробки, впровадження інновацій, створення гнучкої системи управління ними можливою є успішна робота на сучасному насиченому учасниками і продуктами фінансовому ринку, що характеризується жорсткою конкуренцією.

Ефективність управління значною мірою залежить від оперативної наданої інформації, основним джерелом якої є бухгалтерський облік. Тому необхідним є чітке визначення об'єктів обліку, інформація про які може бути отримана на кожному з етапів інноваційного процесу. Проте в науковій літературі ведуться дискусії щодо складу таких об'єктів.

Мета дослідження полягає в окресленні об'єктів обліку інноваційної діяльності банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обліковий аспект здійснення інновацій розкривався у працях вітчизняних та зарубіжних науковців: І.Волошиної, О.Мінакової, М.Дідуха, Р.Салаватова, О.Ільченко, О.Кантаєвої, Я.Крупки, О.Левицької, М.Пушкарка та інших. Проблемні питання та суперечності розвитку банківських продуктів та послуг розглядали такі дослідники, як: Н.Абдикеев, О.Гриценко, О.Дзюблюк, С.Єгоричева, С.Ільдеменов, Н.Кешенкова, Л.Примостка та інші. Проте проведений аналіз вітчизняних та зарубіжних публікацій за даною темою засвідчив відсутність єдиної точки зору та наявність різних підходів щодо складу об'єктів обліку під час здійснення інноваційної діяльності банками.

Викладення основного матеріалу. Протягом останніх років все частіше з'являються наукові праці, в яких інновації трактуються як об'єкти обліку ([15, 3, 5, 18]). В той же час існує більш традиційний підхід, коли об'єктом обліку є інноваційна діяльність ([13, 10]), витрати на інновації ([9]) тощо. О.В. Мінаков, зазначаючи, що інновації – це кінцевий результат інтелектуальної діяльності (науково-технологічних досліджень, науково-технологічних відкриттів та винаходів і наукових ідей) у вигляді нового об'єкта (системи, технології, обладнання, товарів і послуг) або у вигляді об'єкта, що якісно відрізняється від попереднього аналога, обґрунтовує доцільність віднесення інновацій до окремого самостійного об'єкта бухгалтерського обліку [15, С. 7–8]. Проте в своєму дослідженні науковець розглядає облік інноваційних процесів, витрат на інновації, а не самих інновацій.

Р.К. Салаватов, вказуючи на необхідність чіткого виділення інновацій як об'єкта бухгалтерського обліку, зазначає, що об'єктом обліку є не тільки створений продукт, але й діяльність з його впровадження [18, С. 7]. На основі цього автором запропоновано трактування інновацій як продукту (активу) господарської діяльності суб'єкта господарювання, а також процесу його впровадження, що якісно відрізняється від його аналогів та є відокремленим об'єктом обліку. Таким чином, науковець об'єднав два підходи до трактування інновацій – як процесу та як продукту. Такої ж позиції (без посилання на Р.К. Салаватова) дотримується і М.Дідух [5].

Цікавим є і той факт, що в подальшому дослідженні Р.К. Салаватов визначає об'єкти бухгалтерського та податкового обліку окремо для кожної стадії інноваційної діяльності. Зокрема, до їх складу автор відносить витрати на дослідження та розробку, дизайн і конструкцію виробів, технологію виробництва тощо; об'єкти основних засобів, створені для реалізації інноваційних проектів; доходи та витрати поточної діяльності (експлуатації інновацій); доходи та витрати з вибуття активів [18, С. 9]. Вказаний підхід вважаємо обґрунтованим та логічним.

В.М. Жук розширює об'єкти обліку інноваційної діяльності, зокрема до них відносить кошториси на її створення; витрати на інвестиції у нові технології та наукову діяльність; інноваційну продукцію; процеси комерційного використання продукції (чи її використання для подальшої інноваційної діяльності) [7]. З вказаним переліком ми не можемо погодитися повною мірою, зокрема щодо кошторисів на створення інноваційної діяльності. Зазначений документ є плановим, який по своїй суті не

© Л.А. Заводовська, 2014

передбачає відображення в обліку операцій, а тому відносити його до об'єктів обліку, на нашу думку, є неправильним.

Ми вважаємо неможливими трактування інновацій як об'єктів обліку. Інноваційні процеси вносять певну новизну в уже існуючі об'єкти – активи, джерела їх утворення, витрати тощо, проте окремим об'єктом не виступають. Визначати інновації як об'єкт обліку можливо лише за умови трактування їх у широкому значенні – як процесу. За такого підходу на рахунках бухгалтерського обліку відображаються складові процесу – операції з інноваціями.

Ще одним важливим питанням під час визначення об'єктів обліку інноваційної діяльності банків є чітке розуміння відмінностей між поняттями «банківський продукт», «банківська послуга», «банківська операція», які на практиці доволі часто замінюють одне одного (табл. 1).

Таблиця 1

Трактування понять «банківський продукт», «банківська послуга»
та «банківська операція» в наукових працях

№ з/п	Джерело	Банківський продукт	Банківська послуга	Банківська операція
1	2	3	4	5
1.	О.Б. Веретнікова, К.Г. Шатковська [1]	Всі види банківської діяльності, що мають закінчений цикл, що відображаються у вартісному вираженні у звіті про прибутки і збитки комерційного банку (С. 44)	Особлива форма економічних відносин між банком і клієнтом, що складаються в процесі здійснення банківської діяльності, не пов'язаних з рухом грошових коштів по банківських рахунках і спрямованих на отримання взаємної вигоди (С. 45)	Самостійний вид банківського продукту; транзакція, що отримала спеціальний статус «банківська» (С. 44)
2.	М.Ю. Веселова [2]	–	Кінцевий результат діяльності банку відносно обслуговування клієнтів	–
3.	Н.Б. Дворчук [4]	Банківська послуга, яка задовольняє існуючі стандартні потреби клієнта банку і реалізується на ринку з метою отримання доходу. Банківський продукт, на відміну від операції і послуги, володіє індивідуальними особливостями	З позиції маркетингу – форма задоволення потреб клієнта, а з точки зору організації виробництва – певний порядок (регламент) взаємозв'язаних організаційних, інформаційних, фінансових та юридичних заходів, прив'язаний до місця та часу виконання й об'єднаних у єдину технологію	Сукупність дій банківського працівника, яка завершується досягненням якого-небудь результату, необхідного банку або його клієнтам
4.	С.Б. Єгоричева [6]	Впорядкований, внутрішньо узгоджений та документально оформлений комплекс дій співробітників банку (процедур), що складає завершеної технологію обслуговування клієнта (с. 69)	Процес та корисний ефект цілеспрямованої діяльності банківських працівників, що полягає у задоволенні існуючої потреби клієнта, пов'язаної з грошовими ресурсами (депозитні послуги, розрахунково-касові, кредитні, факторингові, довірчі, консультаційні, управління багатством тощо) (с. 68)	–
5.	Н.В. Кешенкова [11]	Розроблена або придбана банком технологія (результат інтелектуальної діяльності), призначена для реалізації на ринку банківських послуг (продуктів), орієнтована на задоволення потреб клієнтів та отримання банком доходу (С. 14)	Стандартизована юридично оформлена процедура масового забезпечення клієнтів банку специфічним товаром – банківськими продуктами, реалізованими за допомогою банківських операцій (С. 14)	Документально і технологічно регламентована сукупність дій (процедур) співробітників і клієнтів банку, що забезпечує і супроводжує здійснення роздрібних банківських послуг з метою задоволення потреб клієнта (С. 14)

Закінчення табл. 1

6.	Є.Є. Лавретьєва [12]	–	Це процес праці, що здійснюється в ході взаємовідносин між банком та клієнтом з метою задоволення потреб та максимізації прибутку учасників угоди	Передбачає сукупність взаємопов'язаних дій банку з метою вирішення визначеного завдання для досягнення конкретного результату
7.	О.В. Луняков [14]	Є матеріальним та є результатом банківської операції, банківської послуги та має набір визначених властивостей, що надають можливість реалізувати потреби клієнтів (С. 83)	Є невідчутною, тією, що зберігається, її неможливо накопичувати (С. 83)	–
8.	О.О. Оробинский [16]	Є результатом надання комплексу послуг клієнту банку (С. 96)	Комплексна діяльність кредитної організації із задоволення потреб клієнтів банку, форма задоволення даних потреб (С. 96)	–

9.	Н.О. Стефанчук [19]	Невід’ємна складова діяльності банків, основним завданням якої є задоволення потреб потенційних та реальних клієнтів, а також надання можливості банкам забезпечити максимальні доходи через реалізацію таких продуктів на ринку (С. 67)	-	-
----	---------------------	--	---	---

Як бачимо, підходи авторів досить різняться: одна група дослідників розглядає всі вказані поняття як ті, що між собою тісно пов’язані (Н.В. Кешенкова, Н.Б. Дворчук, О.Б. Веретнікова, К.Г. Шатковська); інша група, вказуючи на наявність проблемних питань у частині узгодження термінології приділяє увагу тільки одному поняттю (Н.О. Стефанчук, М.Ю. Веселова). Існування настільки різних підходів до трактування зазначених понять обумовлено відсутністю чіткого визначення їх на законодавчому рівні та тим фактом, що до цього часу залишається невирішеним питання, що вважати предметом банківської діяльності – банківську операцію, банківський продукт, банківську послугу. Більшість дослідників виділяє чотири основні групи підходів до визначення даного питання (рис. 1).

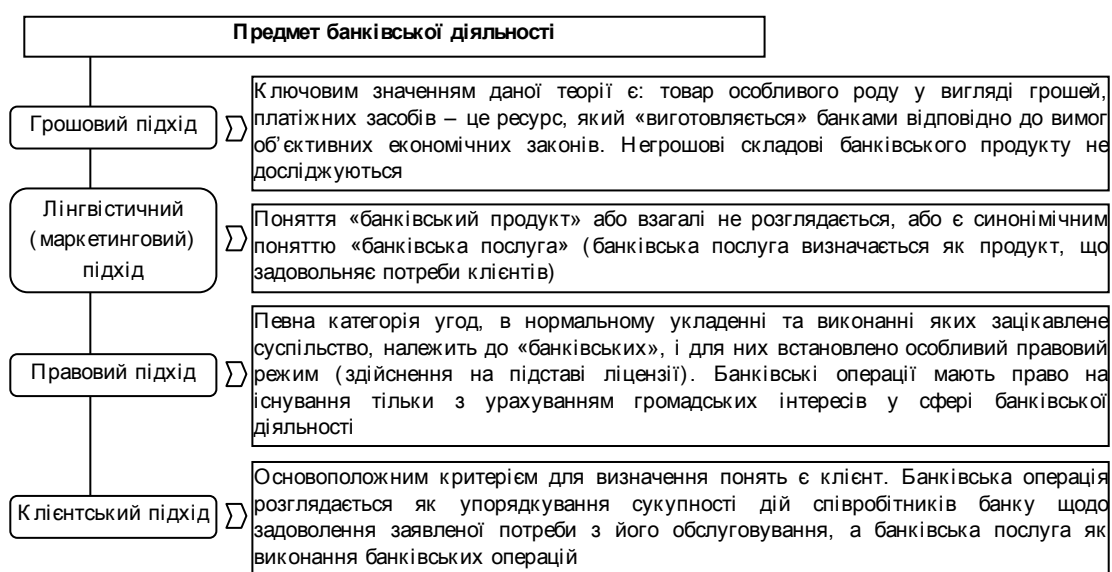

Рис. 1. Підходи до визначення предмета діяльності банку (узагальнено на основі результатів досліджень П.А. Хафізової [20], В.А. Перехожєва [17])

Вказані підходи, безумовно, мають право на існування, проте в межах нашого дослідження доцільним є розгляд даних понять з позиції бухгалтерського обліку. Продукт можна визначити як все, що має можливість забезпечувати корисність або отримання доходу клієнтом. Продукт та послуга – слова, які використовуються як синоніми в банківській термінології. Банківськими продуктами є залучені депозити, позики або інші продукти такі, як кредитна карта, які є відчутними і вимірними. В той час, як послуга може бути таким продуктом з врахуванням способу, в якому вона пропонується, яка може бути виражена, але не може бути виміряна [21, С. 35]. На основі викладеного вище однозначно можна стверджувати те, що як банківський продукт, так і банківська послуга призначені задовольняти потреби клієнтів та сприяти отриманню прибутку.

Враховуючи, що реалізація банківського продукту у процесі обслуговування означає отримання клієнтом банківської послуги, не можемо не погодитися з С.Б. Єгоричевою, що «...інновації у послугах достатньо складно відділити від процесних інновацій, що формують процес їх надання. У свою чергу, надання послуги неможливо без наявності певного спектра банківських продуктів» [6, С. 69]. Це обумовлює той факт, що створення нового банківського продукту може відбуватися як в межах існуючої банківської послуги, так і нової (рис. 2).

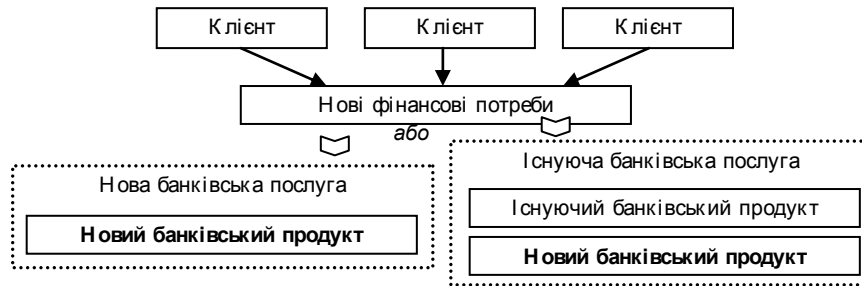

Рис. 2. Порядок створення нового банківського продукту

Ми погоджуємося з позиціями Н.О. Стефанчук [19] та Н.В. Кешенкової [11] в частині трактування банківського продукту та визначення його основного складового елемента – технології (поточні рахунки, депозити та ощадні рахунки, кредити тощо), яка і визначає тип продукту. Узагальнюючи результати проведеного дослідження в частині взаємозв'язку понять «банківська послуга» та «банківська операція», можемо стверджувати, що в основному банківська послуга має вторинний характер, на відміну від операції, яку можна визначити як первинну, оскільки реалізація банківської послуги здійснюється в процесі обслуговування клієнтів, тобто шляхом проведення банківських операцій. Таку ж точку зору має і О.В. Луняков: «У ході здійснення банківських операцій виникають банківські послуги, звідси випливає, що банківська послуга є похідною від банківської операції» [14, С. 82]. Саме тому не можемо погодитися з позицією О.Б. Веретнікової та К.Г. Шатковської [1] в частині розгляду банківської операції та банківської послуги як самостійних видів банківських продуктів.

На законодавчому рівні також не врегульовано порядок вживання даних понять. Основним нормативним документом, який регулює діяльність комерційних банків є Закон України «Про банки і банківську діяльність» [8]. У статті 47 даного Закону до 2010 р. при характеристиці основних видів діяльності банку вживалося поняття «банківська операція», яке частково було замінено на «банківська послуга». Проте в останній редакції Закону України «Про банки і банківську діяльність» обидва поняття вживаються без безпосереднього розкриття їх сутності.

З позиції бухгалтерського обліку розмежування понять «банківська послуга» та «банківський продукт» є недоцільним. Оскільки надання банківських послуг або реалізація банківських продуктів призводить по суті до одних і тих же облікових наслідків. Узагальнення позицій щодо невизнання банківських інновацій об'єктом обліку, трактування ключових понять банківської діяльності дозволяє нам визначити об'єкти обліку інноваційної діяльності в банку. Взагалі об'єкти обліку – це засоби господарювання, джерела їх утворення та господарські процеси, які забезпечують рух майна і джерел з метою отримання прибутку. Враховуючи специфіку банківської діяльності, серед об'єктів обліку в комерційних банках можемо виділити господарські засоби, джерела утворення господарських засобів, фінансово-господарські процеси (створення банківських продуктів, їх просування, розподіл отриманих результатів). Таким чином, банківські інновації – це економічна категорія, яка в бухгалтерському обліку відображається через певну систему об'єктів обліку (рис. 3).

Рис. 3. Об'єкти бухгалтерського обліку під час здійснення операцій з банківськими інноваціями

Визначення складу об'єктів бухгалтерського обліку інноваційної діяльності сприятиме належній організації обліку, здійсненню аналізу та аудиту, тим самим підвищуючи ефективність управління банківською діяльністю та сприяючи задоволенню потреб клієнтів.

Висновки і пропозиції. Доведена необхідність закріплення на законодавчому рівні понять «банківська послуга», «банківський продукт», «банківська операція», що дозволить розробити єдину позицію в наукових колах щодо їх трактування, впорядкувати понятійний апарат щодо основної банківської термінології та сприятиме їх системному дослідженню, тим самим створюючи передумови для підвищення якості обслуговування клієнтів. Враховуючи наявні підходи до трактування, встановлена недоцільність визнання банківських інновацій як об'єктів бухгалтерського обліку. Операції з ними відображаються через такі об'єкти, як новий вид послуг (продукту), витрати на інновації, доходи від реалізації банківських інновацій, нематеріальні активи. Визначення об'єктів інноваційної діяльності як об'єктів бухгалтерського обліку має безпосередній вплив на підвищення ефективності організації обліку, а також сприяє результативності аналізу та аудиту інноваційної діяльності банків.

Список використаної літератури:

1. Веретникова О.Б. Банковские продукты: сущность и характеристика / О.Б. Веретникова, Е.Г. Шатковская // Известия Уральского государственного экономического университета. – 2012. – № 1. – С. 42–46.
2. Веселова М.Ю. Современные подходы к трактовке понятия «банковская услуга» / М.Ю. Веселова // Молодой ученый. – 2013. — № 12. — С. 268–271 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.moluch.ru/archive/59/8325>.
3. Волошин І. Визначення економічної сутності інновацій як об'єкта обліку і аналізу / І.Волошин // Економічний аналіз. – 2008. – Вип. 3 (19). – С. 261–264.
4. Дворчук Н.Б. Сутність банківських послуг, їх відмінності від операцій та продукту. Технологія розробки нових банківських послуг в банку / Н.Б. Дворчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rusnauka.com/7_NND_2009/Economics/42743.doc.htm.
5. Дідух М. Інновації як об'єкт обліку та аналізу / М.Дідух // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету : наук.-теорет. зб. – 2012. – № 1 (30). – Т. 2. – С. 319–331.
6. Єгоричева С.Б. Інноваційна діяльність комерційних банків: стратегічні аспекти : монографія / С.Б. Єгоричева ; ВНЗ у кооперації «Полтавський університет економіки і торгівлі». – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2010. – 348 с.
7. Жук В.М. Концептуальні підходи вирішення поверхневих та глибинних проблем обліку інноваційної діяльності / В.М. Жук // Облік і фінанси АПК.– 2011. – № 1. – С. 36–39.
8. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/ed20140401>.
9. Льченко О.О. Облік і аналіз витрат на інновації: управлінський аспект : автореф. дис. ... к.е.н. : 08.00.09 / Олег Олександрович Льченко ; Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. — К., 2009. — 21 с.
10. Кантасєва О.В. Бухгалтерський облік та аналіз інноваційної діяльності підприємств: організація і методологія : дис. ... д.е.н. : 08.00.09 / О.В. Кантасєва. – Житомир, 2011. – 453 с.
11. Кешенкова Н.В. Развитие розничных банковских услуг в условиях формирования инновационной экономики : автореф. дис. ... к.э.н. : 08.00.10 – Финансы, денежное обращение и кредит / Н.В. Кешенкова. – М., 2013 – 27 с.
12. Лаврентьева Е.Е. Неоднозначность трактовки термина «банковская услуга» / Е.Е. Лаврентьева // Научный журнал НИУ ИТМО / Серия «Экономика и экологический менеджмент». – 2012. – № 1 (10) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://economics.open-mechanics.com/articles/450.pdf>.
13. Левицька О.О. Облік і аналіз інноваційної діяльності підприємств : автореф. дис. ... к.е.н. : 08.00.09 / О.О. Левицька ; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана». — К., 2009. — 20 с.
14. Луняков О.В. Теоретические аспекты ряда базовых понятий банковской деятельности / О.В. Луняков // Вісник СевНТУ / Економіка та фінанси : зб. наук. пр. — Севастополь : СевНТУ, 2009. – Вип. 98. – С. 80–83.
15. Мінаков О.В. Облік і аналіз в управлінні інноваційною діяльністю підприємств : автореф. дис. ... к.е.н. : 08.00.09 / О.В. Мінаков ; Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2009. – 22 с.

16. *Оробинский С.С.* Взаимосвязь понятий «банковская услуга» и «банковский продукт» / *С.С. Оробинский* // Вестник Омского университета / Серия «Экономика». – 2007. – № 3. – С. 95–98.
17. *Перехожев В.А.* Современные подходы к пониманию категорий «банковский продукт», «банковская услуга» и «банковская операция» / *В.А. Перехожев* // Финансы и кредит. – 2002. – № 21. – С. 23–32.
18. *Салаватов Р.К.* Учет и аудит инновационной деятельности коммерческих организаций : автореф. дис. ... к.э.н. : 08.00.12 / *Рустам Казбекович Салаватов* ; Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Санкт-Петербургский государственный университет экономики и финансов». – С-Пб., 2006. – 21 с.
19. *Стефанчук Н.О.* Якість банківського продукту: економічний зміст та практика формування / *Н.О. Стефанчук* // Міжнародний науково-практичний журнал «Фінансовий простір». – 2011. – № 3. – С. 65–71 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fp.cibs.ck.ua/files/1103/wholetext.pdf>.
20. *Хафизова П.А.* Банковские продукты (услуги): содержание и принципы размещения / *П.А. Хафизова* // Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. – 2013. – № 1 (53). – С. 89–99 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://elibrary.ru/item.asp?id=20159187>.
21. *Uppal R.K.* Marketing of bank products – emerging challenges & new strategies / *Dr. R.K. Uppal* // JM International Journal of Management Research (JMIJMR). – 2010. – November. – P. 35–42.

ЗАВОДОВСЬКА Лілія Анатоліївна – здобувач кафедри фінансів і кредиту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– проблеми обліково-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності комерційних банків.

Тел.: (067)293–49–91.

E-mail: tizzaly@ukr.net.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2014